Populieren en wilgen in en om Zoetermeer / H. Lenderink

Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland

Foto 1 Populieren langs de rijksweg no. 12, Gouda–Den Haag.

Inleiding

Reizende met de trein of met de auto van Utrecht naar Den Haag komt men langs Zoetermeer, zo op het oog al een immense stad.

Langs de spoorlijn en de rijksweg no. 12 groeien reeds de populieren (foto 1). Maar wordt deze boom nu ook in deze groeiende stad gebruikt of...

In de serie „Populieren en Wilgen in stedelijke gebieden" zou mogelijk ook Zoetermeer wel eens „verslagen" kunnen worden, dacht ik; reden genoeg om eens kontakt te zoeken met een tweetal heren van de Plantsoenendienst van Zoetermeer: de heren Kerkmeer en Mulder. Een afspraak was gauw gemaakt en het leidde tot het volgende resultaat:

Historie en stadsontwikkeling

Het huidige Zoetermeer ontstond eigenlijk op 1 mei 1935 met de samenvoeging van de gemeenten Zoetermeer en Zegwaart.

Eind 1960 nam het gemeentebestuur van Zoetermeer het besluit om mede te werken aan de op basis van een rapport „Westen des Lands" van het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting geopperde gedachte een „overloopstad" voor de Haagse agglomeratie van circa 100.000 inwoners te bouwen. Het duurde toen nog acht jaar voordat hiervoor een struktuurplan definitief door de gemeenteraad werd vastgesteld. Dit struktuurplan hield in dat naast het „oude dorp" Zoetermeer, aansluitend gebouwd zou worden een stadscentrum en verder een vijftal wijken, te weten:

Driemanspolder, Palenstein, Meerzicht, Buytenwegh-de Leijens en Segwaert.

Wat betreft het aspekt van de groenvoorziening stelt het struktuurplan o.a. dat de stedelijke rekreatie- en groenvoorzieningen zodanig moeten worden gesitueerd dat de toekomstige stad Zoetermeer naar drie zijden een groene uitloop verkrijgt, die aansluit op regionale rekreatiezônes. Deze gebieden zijn:

– een gebied ten noorden van Zoetermeer aansluitend aan de reeds van nature fraaie Noord Aa, met als bestemming: park met ruime groenstroken en een meer (o.a. ten behoeve van de zandwinning) voor de waterrekreatie;

– aan de westzijde een stadspark met eenzelfde funktie als het noordelijk gebied, alhoewel in zijn algemeenheid wat kleinschaliger (foto 2);

– een gebied aan de oostzijde van de stad ten behoeve van de sport.

Foto 2 Het westelijk stadspark; op de voorgrond P. can. 'De Moffart' met daarachter knotwilgen.

De oppervlakte van deze gebieden is ieder bepaald op circa 360 ha (30 m²/inwoner bij 120.000 inwoners).

Dit alles moest worden gerealiseerd in een landschap dat door vervening en inpoldering al enkele eeuwen oud was en nogal rechtlijnig van karakter. Slechts de oude dorpskern ligt hoog verheven boven de omgeving, als een samenklontering van bebouwing op een dijk. De vanuit het dorp lopende waterlopen, in noordelijke richting de Leidsewallenwetering, in oostelijke richting de Zegwaartse wetering, in zuidelijke richting de Delftsewallen wetering en naar het westen de Voorwegwetering waren, zowel waterstaatkundig als landschappelijk en rekreatief, zeer specifieke gegevens met veel mogelijkheden, die karakterbepalend voor de ontwikkeling kunnen en moeten zijn.

Toen eind van de zestiger jaren met deze uitbreidingen werd begonnen had Zoetermeer nog geen 20.000 inwoners en slechts rond 15 ha groen. Thans is de groene oppervlakte gegroeid tot circa 275 ha, waarvan een 100 ha behoort tot de bovengenoemde 3 uitloopgebieden van Zoetermeer. Het aantal inwoners is eind 1979 rond 60.000.

De laatste drie jaren zijn ± 25.000 éénjarige populieren geplant, waaronder de klonen 'Robusta', 'Agathe F', 'Florence Biondi', 'Fritzi Pauley', 'De Moffart' en 'Vereecken'. Ook werden er circa 10.000 wilgen geplant, vooral 'Barlo' en 'Lichtenvoorde' en in mindere mate 'Liempde'.

Van belang is ook nog te vermelden dat aanvankelijk werd ge-

dacht veel hoogbouw (± 70 %) te bouwen. Dit is door het veranderende denkpatroon verlaagd tot ± 30 % van het totaal. Niettemin heeft dit feit gevolgen gehad voor de groenvoorziening. In het bijzonder voor de laagbouw met een hoge bebouwingsdichtheid, waar de straatboom en de bloembak weer een belangrijke funktie is toebedacht. Dat hiervoor de meestal fors groeiende populieren minder geschikt zijn, zeker bij hoge bebouwingsdichtheid, behoeft geen nadere uitleg.
We gaan nu eens nader in deze stad kijken waar de populieren (en wilgen) zijn gebleven en wat daarbij de filosofie is (geweest).

Foto 3 Een „doorkijkje" in het dicht achter de oude dorpskern liggende „Wilhelminapark". Ook hier werden al veel populieren en (treur-) wilgen gebruikt.

Foto 4 Een grote, oude treurwilg.

Visie op het gebruik van populieren en wilgen

Aan de zuidzijde van het oude dorp ligt een langgerekt park, ontworpen door Prof. Ir. J. P. T. Bijhouwer als een duidelijk groenelement tussen de oude kern en de eerste uitbreiding. Ook hier vinden we al enige populieren (foto 3). De huizen in het oude dorp met meestal vrij grote tuinen, bevatten nogal wat groen. Hier en daar ziet men ook grote oude treurwilgen (foto 4). Oorspronkelijk werd – zoals in het Wilhelminapark – de Italiaanse populier gebruikt, vooral om het uiterlijk: „de zuilvorm". De vormgeving speelde hierbij dus een essentiële rol, hoewel, men kwam toch ook tot „de ontdekking" dat populieren en wilgen in deze omgeving van nature thuishoren. Verder bleek alras dat in het winderige klimaat van het kale polderland andersoortige beplanting ook zeer moeilijk van de grond kwam. Vooral het vorige hoofd van de Plantsoenendienst, de heer Bosman, heeft toen het gebruik van populier sterk gestimuleerd.
De groenontwerpers van Zoetermeer hebben aanvankelijk voor de verschillende te bouwen wijken – vooral langs hoofdwegen – gekozen voor de opzet van een zekere herkenbaarheid door in iedere wijk bij voorkeur één hoofdboomsoort te gebruiken.
Voor de overwegende hoogbouwwijk „Meerzicht" (foto 5) is de hoofdboomsoort „Populier". Andere hoofdsoorten zijn iep en plataan. Al bezig zijnde met deze gedachte bleek deze aanvankelijke opzet niet geheel stand te kunnen houden, zodat de gedachte van één hoofdboomsoort per wijk uiteindelijk niet geheel in alle wijken is terug te vinden.
In principe is er geen aversie tegen het gebruik van populier en wilg; wel is bepalend de situatie en daarbij aangepast de toe te passen kloon (vormgeving).
Daarbij wordt opgemerkt dat een eik eigenlijk „mooier" is. Is dat misschien toch een zekere nostalgie? Ik wil daarmede geenszins beweren dat eiken niet mooier zijn (foto 6).
Uit het gesprek blijkt wel duidelijk dat de ervaring is opgedaan dat populier een geschikte boom is om in klimatologische ongunstige omstandigheden te gebruiken; bovendien groeit hij snel dus... reden genoeg voor de de laatste jaren aanzienlijk gebruikte aantallen.

Aanvankelijk werd – vooral langs wegen – ook het wijkerblijver systeem toegepast b.v. plataan of iep afwisselend met populier (foto 7). Door de ongelijke groeisnelheid is men daarop teruggekomen. Bovendien speelde rond de hoogbouw ook vaak de wind een zodanige rol dat de populier al vanzelf als een „goede" boom, die daar tegen bestand was, naar voren kwam, die ook moeilijk weggehaald kon worden op het tijdstip dat dat terwille van de blijvers eigenlijk nodig was. In het begin heeft

Foto 5 Langs de doorgaande wegen populieren; P. 'Robusta' en P. 'Agathe F.'.

Foto 6 Men wil toch niet beweren, dat deze P. can. 'De Moffart' niet fraai zijn; bovendien kan de snelle groei worden gemeten met de links op de foto staande, tegelijk geplante, iepen.

men in de wijken nog weleens grote populieren stekken gebruikt; thans wordt in hoofdzaak éénjarige stek aangebracht, omdat gebleken is dat de groeisnelheid van de éénjarige stekken de grotere stekken wel inhaalden. Toch kan men met grote stekken snel goede resultaten bereiken.
Ook in de drie genoemde uitloopgebieden worden nogal wat populieren en wilgen geplant. Het westelijk gebied wordt gedeeltelijk opgehoogd met puin- en bouwafval, waardoor een heuvelachtig terrein ontstaat. Vooral op de westelijke hellingen van deze heuvels (windzijde) is aanplant van populieren wel een vereiste (foto 8).
Bij grotere eenheden in deze rekreatiegebieden heeft men wel eens een menging van populier met andere hoofdhoutsoorten toegepast met de bedoeling de populieren of wilgen zo snel mogelijk weg te halen. Het is ook hier gebleken, dat al snel de populier of wilg zodanig de overhand kreeg dat kappen veel protesten zou uitroepen, omdat daarna het gebied „te kaal" zou worden.
Heel duidelijk is dat te zien bij de randbeplanting langs de sportvelden in het oostelijk deel, waar de populieren thans het geheel massaal omsluiten. Een van te voren gemaakte duidelijke keuze is onontbeerlijk, aldus de heer Mulder. Deze keuze moet al in het ontwerp naar voren komen. Kiest men voor populier – om welke reden dan ook – dan moet deze boom eigenlijk als een volwaardige boom een omloop mee.

Beheersplannen, ziekten etc.

Uit de gegeven visies blijkt in het gesprek alras dat er thans duidelijk behoefte bestaat beheersplannen samen te stellen. De vastlegging van de diverse uitgangspunten en het uiteindelijk doel, waarop het beheer gericht moet worden is uitermate belangrijk. Als doel heeft men ook voor ogen dat, met een gericht beheer, het mogelijk moet zijn op den duur het geheel toch nog fraaier te maken. Het karakter is in eerste instantie nogal pio-

Foto 7 In de wijk „Palenstein" zou aanvankelijk 'Plataan' de hoofdboom worden. De „wijker" 'Robusta' is de plataan volledig de baas, zoals de foto laat zien. Niemand durft thans de populieren nog weg te halen.

Foto 8 Een in het westelijk gedeelte aangelegd bosje met 'Fritzi Pauley': De taktopbreuk is duidelijk zichtbaar en vandaar, dat deze kloon niet meer wordt gebruikt.

nierachtig, hoewel dat karakter niet uitsluitend wordt bepaald door het groen (foto 9 en 10). Waarschijnlijk spreekt daar de nostalgische gedachte van de eik toch op de achtergrond mee, alhoewel moet worden toegegeven, dat op de goede grond, waarop het overgrote deel van de groenvoorzieningen worden aangelegd, eik zeker op zijn plaats is.
Een groot probleem is de benodigde tijd en mankracht te vinden voor het ontwikkelen van deze beheersplannen.

De wilgehoutrups komt in de stedelijke beplanting vrij veel voor. Beschadiging van de stammen van bomen in grasvegetaties door veelvuldig maaien is vaak niet te voorkomen; overigens is dat ook het probleem met eiken en linden, waarin ook rupsen voorkomen, aldus de heer Mulder.

De watermerkziekte komt praktisch niet voor. In de omgeving van Zoetermeer is de laatste jaren vrij massaal schade van de bastaardsatijnvlinder opgetreden; in de stad zelf nog niet. Windschade is over het algemeen gering. De gevoelige soort 'Fritzi Pauley' is in bosverband gebruikt, waardoor deze eigenschap minder aan het licht treedt.
Op een vraag mijnerzijds of wortelschade aan wegdekken een probleem vormt wordt geantwoord dat dit inderdaad soms wel een probleem is, maar een goede konstruktie van paden o.a. door een goede slakkenfundering waarop asfalt, houdt wel wat tegen. Wordt echter de slakkenfundering vervangen door een zand-

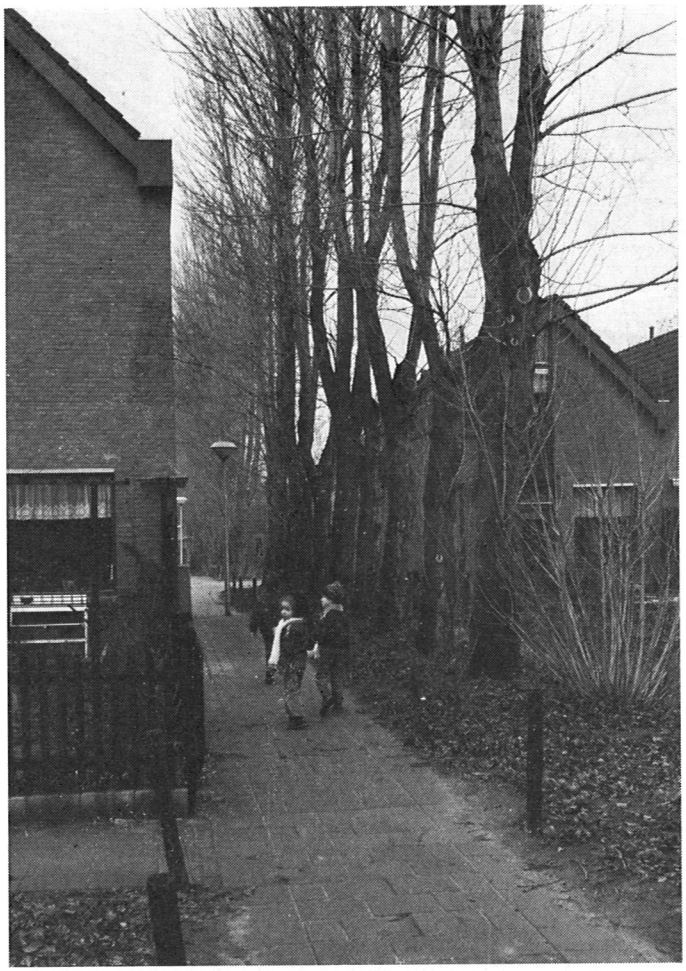

Foto 9 Hier wordt het karakter wel degelijk bepaald door de gespaarde windsingel van een voormalige boomgaard; alleen de bewoners klagen wel eens over . . . te weinig zon.

fundering dan ontstaat er eerder en meer schade. Kennelijk zit het geheim in de slakken, aldus de heer Mulder. Daarbij komt ook nog de opmerking naar voren: Ook andere bomen veroorzaken dergelijke schaden, maar het zichtbaar worden door de langzamere groei duurt alleen een tiental jaren langer en daarom valt het niet zo op en wordt deze schade meer aan de populieren toegeschreven.

Ekonomische aspekten

Uiteraard komt dit onderwerp ter sprake, hetgeen ook niet verwonderlijk is daar de Stichting Industrie-Hout in overleg met de afdeling Plantsoenen proefvelden met mini-omlopen van 'Barn', 'Donk', 'Dorskamp', 'Spijk' en 'Zeeland' heeft aangelegd. Daarnaast is met subsidie van het Staatsbosbeheer een 10 ha met populier beplant, geheel op produktiebasis, waarbij ook geen ondergroei is toegepast.

In de groene uitloopgebieden wordt voorshands niet gedacht de geplante populieren (en wilgen) zodanig te beheren dat deze bomen tezijnertijd bij de omvorming in andere boomsoorten een zekere opbrengst kunnen geven, alhoewel dunningshout uit de windsingels rond de sportvelden wel wordt verkocht; het is zo „meegenomen" aldus de heer Mulder. In dit verband is er sprake van een andere benadering dan de beheersvisie, die ik heb weergegeven voor het gebied van het rekreatieschap „Rottemeren" (zie Populier nr. 2, mei 1979). Voor de grotere eenheden, die het verst van de stad verwijderd liggen, zou op dit punt een enigszins andere beheersbenadering gewenst zijn, meen ik voorzichtig te moeten konkluderen, daar dit uitgangspunt ook zonder meer al tot gevolg heeft dat de onderhoudskosten van de aangelegde beplanting daardoor eerder de neiging zullen vertonen te gaan dalen dan het omgekeerde.

Foto 10 Duidelijk is te herkennen de rechtschalige struktuur van de gespaarde windsingels. Zou dit kunnen worden gevangen onder de planologische term: „Wervend woonmilieu"? Als men een tiental jaren, voor de aanvang van de bouw, nu eens populieren zou planten, zouden we dan ook erin slagen vanaf het begin van bewoning een dergelijk karakter te verkrijgen? De schrijver van dit artikel dacht van wel.

Tenslotte

Zoetermeer is een sterk groeiende stad waar het groen een „warm plaatsje" vindt. Er is enorm hard gewerkt door de mensen van de Plantsoenendienst om in ongeveer 10 jaar het groenareaal van ± 15 ha te laten groeien tot ± 275 ha. Populieren en wilgen vinden er gretig aftrek; zelfs is de populier tot hoofdboomsoort van een wijk verklaard. Maar het zou ook wel wat vreemd aandoen dat in een omgeving, waar de populieren veel voorkomen en goed groeien, zoals o.a. langs de weg naar Stompwijk (foto 11) de populieren en wilgen niet zouden worden gebruikt; de ervaring heeft geleerd dat deze bomen ook in de stad er gewoon bijhoren. Tenslotte zijn er ook nogal wat klonen met diverse vormen (en bladeren) als ook uitloopstadia in het voorjaar en daar kunnen de ontwerpers goed gebruik van maken.

Het binnenkort verschijnende fotoboek over „Populieren in bos, stad en landschap" zal zeker bij de gemeentelijke plantsoenendienst van Zoetermeer aandachtig worden bestudeerd.

Ik wil de heer Mulder, die mij zo uitermate goed geholpen heeft bij het „verslaan" van de populier en wilg in Zoetermeer vanaf deze plaats hartelijk dank zeggen.

Foto 11 Toch fraai, niet waar?!!, deze populieren langs de weg naar Stompwijk.